

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus
Tractatus de Prædestinatione, de Trinitate, de Angelis, & de homine

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Art. I. Vtrum Angeli sint omnino incorporei & immateriales?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77146](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77146)

DISPVTATIO II.

De substantia Angelorum secundum se.

Ad questionem 50. prima partis.

TRes, inquit Athanasius, invenimus substantias ab hominibus incomprehensibiles, quas nemo unquam vidit, neque videre supra terram poterit; videlicet Dei, Angelorum, & animarum. De prima egimus Tractatu primò, ubi fuse de natura divina, e jusque attributis differimus. De anima rationali disputant Philosophi in libris de anima. Unde hinc superest agendum cum S. Doctore de Angelorum substantia secundum se; acturi postea de illa in ordine ad corpora, & loca.

ARTICULUS PRIMUS.

Vtrum Angeli sint omnino incorporei & immateriales.

Angelos habere corpora aërea, seu subtilia, & tenuia, aëris instar, idèdque aëreas potestates, in Scriptura appellari, docuere olim plures ex SS. Patribus, ut Justinus, Clemens Alexandrinus, Irenæus, Tertullianus, Origenes, Basilii, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Rupertus, Bernardus, & alii, quos refert Petavius tomo 3. Theologicorum dogmatum cap. 2. Idem quoque tradit Petrus Chrysologus Serm. 52. de demonibus loquens: *Cum tenuis (ait) & aërea natura carnem nesciat, resurget ossa, velut cura spirans orbem totum temporis transeat in momento.* Ubi ex aëre corpus iis affingit. Cassianus item Collat. 17. cap. 13. tam Angelos quam humanas animas habere corpora definit, his verbis: *Licet pronuntiemus nonnullis esse spirituales naturas, ut sunt Angeli, Archangeli, ceteraque virtutes, ipsa quoque anima nostra, vel certe aër iste subtilis; tamen incorporeæ nullatenus estimande sunt: habent enim secundum se corpus, quo subsistunt; licet multò tenuius quam nos.* Nam sunt corpora secundum Apostoli sententiam ita dicentis: *Et corpora caelestia, & corpora terrestria.*

His annumerari solent Recentiores duo, Eubeginus scilicet lib. 8. de perenni philosophia, & Cajetanus, qui licet hinc in commentario primi articuli, cum D. Thoma, & aliis Scholasticis doceat, Angelos esse omnis prorsus corporis expertes; tamen in annotationibus ad secundum caput Epistolæ ad Ephesios ait, consonare veræ Philosophiæ, quod Dæmones sint Spiritus aërei: nomine autem aëris dicit se non intelligere elementum aëris, sed subtile corpus nostris sensibus ignotum: etenim non solum ventos & aërem *πνεύματος*, seu spiritus appellamus, sed etiam tenuissimas in humano corpore sanguinis partes, seu radios quosdam sanguinis purissimi, qui in corde & cerebro efformantur, & ad motus ac sensus officia, per nervos in reliquas corporis partes diffunduntur.

S. 8.

Hac sententia ut temeraria rejicitur.

Dico tamen, hanc sententiam, post Lateranense Concilium, non posse sine temeritate defendi.

Qq 3

Pro-

inquiritur: unde nullum est inconveniens, quod Angeli in Empyreo peccaverint, & ex illo ad terram detrull fuerint. Imò hoc maximè ad utilitatem & instructionem nostram conducere militarem & instructionem, nostram conducere videtur: Ex hoc enim discimus (inquit Bernardus) quod nullam vim securitatis, neque in celo, neque in paradiso, multò minus in mundo. In celo enim cecidit angelus sub presentia Divinitatis; Adam in paradiso loco volopratis: Iudas in mundo de schola Salvatoris. Ad certum respondet D. Thomas infra quæst. 4. art. 4. ad 3. quod illa verba Luciferi: *Ascendam in caelum*, non sunt intelligenda de celo aliquo corporeo, sed de celo SS. Trinitatis; in quod Angelus peccans ascendere voluit, exopans aliquo modo ipsi Deo æquiparari, unde addebat: *& similis ero Altissimo.* Addo locum illum minus probare: nam cum ibidem immediate subdatur: *Ascendam, super altitudinem nubium*, si locus ille ad litteram esset intelligendus, probare Luciferum non solum extra Empyreum, sed etiam infra nubes fuisse creatum; quod nullus hæcenus somniavit.

Pro complemento hujus disputationis postulabis, cur Angeli à Deo creati fuerint?

Respondeo illos ob quatuor præcipue fines à Deo fuisse conditos. Primò propter divinarum laudum concentum: unde Plato eos *Syrenes* appellat; Bernardus, *Cæli cantores*; Gregorius, *divinorum laudum præcones*; Zoar, *Volucres cæli, qui perpetuo cantu divinas laudes celebrant.* Hinc etiam aliqui apud Lorinum in Psal. 104. sic Angelum definiunt: *Angelus est animal laudans Deum*; sive ut ait Athanasius, *Hymnus indefinens, & laus irreversibilis magnificentiæ Dei.*

Notat verò S. Thomas in 1. dist. 2. quæst. 1. art. 3. ex Chrysostomo, quod licet omnes Angeli continuo laudent Deum, diversimodè tamen illius laudes celebrant: quidam enim illum laudant ut majestatem, quidam ut bonitatem, alii ut sapientiam, alii ut fortitudinem, quidam secundum attributa absoluta, alii secundum relativa; ut nulla sit in Deo perfectio, quæ aliquo speciali encomio à supremis illis Spiritibus non celebratur.

Secundo Angeli à Deo creati sunt, ut mundum corporeum regerent, & creaturæ corporalis præfessent: Divina enim Providentia solet regere inferiora per superiora, & corporea per spiritualia, ut ait D. Thomas infra quæst. 113. art. 1. Unde Angeli vocantur *mundi rectores*, & *domine Providentiæ administri*; orbemque portare dicuntur, juxta illud Job cap. 9. *Deus cuius iræ nemo resistit, sub quo curvantur qui portant orbem.* Hinc veritatem Seneca licet gentilis agnovit: *hic enim fatu apud Lactantium: Deus cum prima fundamenta molis pulcherrime siceret, & hoc ordinaret, quo neque manus quidquam novit natura nec melius, ut omnia sub ducibus suis irent, quamvis ipse per naturam se corpus intenderat, tamen ministros regni sui Dei (id est Angelos) genuit.*

Tertio Angeli creati sunt ut hominibus opitulentur, & eos regant ac custodiant: ut constat ex illo Apostoli ad hebr. 1. *Omnes sunt administratores spirituum in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis; & magis infra patet, cum agemus de custodia Angelorum.*

Denique Angeli ad hoc specialiter à Deo conditi sunt, ut æternam Beatitudinem consequerentur; utporè qui sunt, ut ait Augustinus 1. de civit. cap. 9. *Cælestis Hierusalem magna pars, & beatior, quod nunquam peregrinata.*

Tom. II.

Probat: nam Lateranense in cap. firmiter de summa Trinitate, sic ait: *Firmiter credimus quod unus est solus verus Deus, æternus & c. qui ex nihilo condidit utramque naturam spiritualem & corporalem, Angelicam videlicet & mundanam, & deinde humanam, quasi communem, ex corpore & spiritu constitutam.* Ubi primò concilium asserit, Angelos esse spiritus, quemadmodum anima hominis est spiritus: Sed anima hominis nullo prorsus corpore constat, sed est omnino immaterialis & spiritualis, ut in alio Concilio Lateranensi sub Leone X. definitum est: Ergo etiam Angeli omnino spirituales & incorporei sunt.

Deinde Concilium ait hominem esse substantiam mediam, & communem inter Angelicam & corporalem creaturam: quia homo constat spiritu & corpore: Ergo Angeli, qui non sunt medii inter spiritualem & corporalem substantiam, non constant corpore & spiritu.

Præterea Concilium opponit & distinguit Angelos ab omni substantia corporea: Sed inter corporales substantias sunt aliqua corpora tenuia & subtilia, ærea, aut cœlestia: Ergo sentit Angelos esse omnino immateriales & incorporeos. Unde in Scriptura simpliciter spiritus appellantur; quod nomen non posset illis attribui, si aliqua haberet corpora naturaliter sibi unita: homines enim, licet animâ spirituali constant, non possunt dici simpliciter spiritus, quia constant etiam corpore. Imò quando homines subtilia & incorruptibilia corpora post resurrectionem habebunt, non erunt, neque dicentur simpliciter spiritus: nam Christus Lucæ 24. post resurrectionem suam negavit se esse spiritum, quia corpus habebat: *Palpate* (inquit) *& videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.*

3 Favent etiam SS. Patres: Dionysius enim cap. 1. de cœlesti Hierarchia, Angelos vocat spiritus simplices, nullis figuris præditos. Et cap. 2. docet representari quidem symbolis corporeis, at tamen non esse illis symbolis representationibus, aut ulli corporeæ speciei affines, sed esse puros spiritus. Id ipsum docet Nazianzenus orat. 34. ubi naturam Angelicam vocat *νοητικὴν ὑπερσώματον* id est, intelligibilem & incorpoream, Gregorius Nysenus lib. 12. contra Eunomium, ubi *ἀσώματων ἰσχυρῶν*, id est, incorpoream creaturam, similiter Angelos nominat, Theodoretus quæst. 20. in Genesim, ubi ait quod Angeli & Archangeli sunt incorporea sanctaque natura. Damascenus lib. 2. fidei cap. 3. ubi Angelos definit substantiam intelligentem, materia atque corporis expertem. Demque Angeli à Patribus Græcis passim *ἀσώματοι*, id est, incorporei, vel *νοεῖς*, hoc est mentes, seu intelligentia: nuncupantur: cujus appellationis causam exponit Maximus Martyr in scholis ad cap. 1. libr. de cœlesti Hierarchia: *νοεῖς*, inquit, *id est mentes appellant etiam Græcorum Philosophi intelligentes, sive Angelicas virtutes: quoniam ex toto mens est quilibet ipsorum; ac totum substantiam, in formam suam veluti substantiatam, habet mentem viventem.*

Similia docent Patri Latini: nam Leo Papa ad Turibium scribens, fidem veram, ait, quæ est Catholica, omnium creaturarum, sive spirituum, sive corporearum, bonam confiteri substantiam. Gregorius deinde Magnus 4. Dialogo cap. 29. interroganti Petro de apostatis spiritibus, qui è cœlo dejecti sunt, corporeos an incorporeos illos esse suspicaretur, ita respondet:

A *Quis sapiens esse spiritus corporeos dixerit? Et A. Moral. cap. 9. Angelus (inquit) solus est de spiritus: homo verò & spiritus est, & caro.* Augustinus etiam libro 1. Retract. cap. 11. & 13. libro 2. cap. 14. retractat quod aibi scripserat, Angelos esse animas, atque dicendos non animas, sed spiritus. Demum Ambrosius in cap. 1. Epistolæ ad Hebræos, hæc scribit: *Quævis huiusmodi nomen? spiritus est: quævis officij? Angelus est. Ex eo quod est, spiritus est: ex eo quod agit, Angelus est.*

Non est præmittendum, plures ex SS. Patribus, qui Angelos appellant corporeos, aliter hoc nomen usurpasse, quam fert communis usus. Quidam enim corporeum appellant quicquid certo loco definitur, & non est ubique, sed potest moveri. Sic Angelos esse corporeos Rupertus ac Bernardus ea ratione probant, quia & locales sunt, & loco moventur, & Cassianus, Collat. 7. cap. 13. solum Deum incorporeum esse dicit, quia est ubique, & omnia penetrat. Alii corporeum id appellant, quod est spirituale proprie sit, non tamen est omnino simplex, sed aliquibus accidentibus & qualitatibus informatur & afficitur. Et in hoc etiam sensu Angelorum substantia dici potest corporea, cum sit imbuta qualitatibus adjunctis, puta gratiâ infusâ, speciebus impressis, actibus suis; & ita ex substantia Angeli, & ornamentis seu qualitatibus ei adjunctis, aliquod compositum accidentale resultat, ut ex dicendis infra patebit. Unde Augustinus Epist. 28. *Si eam solum incorpoream placet appellare naturam, quæ summe incommutabilis, & ubique tota est, corpus est anima, quoniam tale aliquid ipsa non est.*

Demum nonnulli ex SS. Patribus Angelos dicunt esse corporeos, comparative ad Deum, ut Damascenus libro 2. fidei, & Gregorius Magnus 2. Moral. cap. 3. ubi Angelicos spiritus comparatione quidem nostrorum corporum spiritus esse dicit; sed comparatione summi & incircumscripti spiritus esse corpus. Cuius dicti egregiam rationem assignat D. Thomas hic art. 1. ad 1. verba Damasceni exponens: *Substantia incorporea* (inquit) *medium sunt inter Deum & creaturas corporeas: medium autem comparatum ad unum extremum, videtur alterum extremum: sicur tepidum, comparatum calido, videtur frigidum; & hac ratione dicitur quod Angeli, Deo comparati, sunt materiales & corporei.*

§. II.

Angelos omnis prorsus corporis esse expertes ratione suadetur.

E Angelos esse omnino immateriales & incorporeos, variis rationibus demonstrat D. Thomas quæst. unica de spirit. creaturis art. 1. secundo contra Gentes cap. 90. & 91. & hic art. 1. & 2. quarum hæc elegantissima est. Pulchritudo & perfectio universi requirit, ut in eo sint aliqua substantiæ purè intellectuales, quæ Angeli appellantur: Sed creatura purè intellectualis debet esse omnino immaterialis & incorporea: Ergo Angeli omnis prorsus materia & corporis expertes sunt. Major patet ex dictâ disputatione præcedenti, ubi cum eodem S. Doctore ostendimus, perfectionem & ordinem universi exigere, ut in eo sint aliqua creatura, quæ perfectè assimilentur Deo in gradu intellectu.

intellectuali. Unde idem Angelicus Præceptor. 2. A
contra Genes cap. 93. *Perfectio uniuersi maxime
completur in substantiis separatis.*

Minor autem ostenditur primò, quia ut in
Tractatu de attributis ostendimus, immateria-
litas est radix intellectualitatis, & corpus impe-
diendum scientiæ, iuxta illud: *Corpus quod cor-
rumpitur, agravat animam, & terrena inhabitatio
sensum deprimi multâ cogitantem*; unde Tertul-
lianus libro de anima cap. 20. *Opimitas sapien-
tiam impedit, exilitas expedit.* Ergo substantia purè
intellectualis debet esse omnino immaterialis &
incorporea.

Secundo eadem Minor suadetur ratiõne D.
Thomæ hic art. 1. & 2. Substantiam rei oportet
esse proportionatam suæ operationi, quia ope-
ratio est actus & bonum substantiæ operantis:
Sed intelligere, quod est proprius actus intelle-
ctualis substantiæ, est operatio penitus immate-
rialis, & quæ non potest esse actus corporis, seu
aliquis virtutis corporeæ: Ergo substantia purè
intellectualis est omnino immaterialis & incor-
porea. Major patet, Minorem verò probat D.
Thomæ. Tum ex eo quòd omne corpus deter-
minatur ad huc & nunc (id est respicit tantum
longitudinem & tempori subiecta) cognitio verò in-
tellectiva attingit veritates uniuersales & æter-
nas, seu ab omni tempore & loco abstractas.
Tum etiam, quia instantum aliquod intelligitur,
inquantum à merita abstractitur; nam formæ in
materia sunt individuales formæ, quas intelle-
ctus non apprehendit secundum quod huiusmo-
di: Ergo intelligere est operatio purè immate-
rialis, & quæ non potest esse actus corporis.

Hanc rationem latius expendit, & magis illu-
strat questione citatâ de spiritualibus creaturis,
art. 1. ubi sic ratiocinatur: *Omnes spirituales sub-
stantie intellectuales sunt .... Talem igitur potentiam
oportet in substantiis spiritualibus requirere, quæ sit
proportionata ad susceptionem formæ intelligibilis: huius-
modi autem non est potentia materia prima; nam
materia prima recipit formam contrahendo ipsam ad
esse individuale; forma verò intelligibilis est in intelle-
ctu ad seque huiusmodi contractione: sic enim intelligit
intellectus unum quodque intelligibile, secundum quod
forma quæ est in eo; intelligit autem intellectus intelli-
gibile, proutque secundum naturam communem & u-
niuersalem, & sic forma intelligibilis in intellectu est
secundum rationem suam communitatibus. Non est ergo
susceptiva intellectualis receptiva forma, ex ratione
materiae primæ, sed magis per oppositam quandam ra-
tionem unde manifestum sit, quòd in substantiis intel-
lectualibus illa prima materia, quæ de se omni specie
est, ipsa pars esse non potest.*

Ex hoc intelliges quid velit idem S. Doctor
hic art. 2. ad 2. dum docet materiam recipere
formam ut secundum illam constituatur in esse;
intellectum verò recipere formam secundum ra-
tionem formæ. Per hoc enim declarare intendit
operari modum quo materia & intellectus
comparatas formas recipiunt: materia siquidem re-
cipit formam in esse naturali, coarctando, limi-
tando, & individuando illam: intellectus verò
recipit formam in esse representativo, secundum
eius similitudinem & universalitatem, &
in materialibus & individuantibus, cum qui-
bus parte rei referuntur, hoc autem est reci-
piere formam secundum rationem formæ, ut ex-
plicare solent nostri Thomistæ in libris de ani-
ma.

Dices: Anima rationalis est intellectiva, &
operationem intellectualem elicit; & tamen est
forma corporis, & ab illo dependet in suis ope-
rationibus: Ergo licet substantia Angeli intel-
lectualis sit, potest naturaliter esse unita alicui cor-
pori, & ab illo in suis operationibus dependere.

Sed contra primò: Corpus humanum ideo o-
perationsi animæ rationalis deservit, quia medi-
ante cognitione sensitivâ ministrat ei species ob-
jectorum; quâ necessitate sublata, inutilis esset
unio animæ cum corpore: Sed corpus Angeli-
cum ad hoc minus ineptum esset, cum non ha-
beret organum sensus, ne facultatem sentiendi:
esset enim immortale, incorruptibile, inate-
rabile & incapax tactus, subindeque aliorum
sensuum: Ergo inutile esset ad operationes in-
tellectus Angelici.

Præterea, ut discurret D. Thomæ, contra
Gent. cap. 91. ratione 7. & hic quest. sequenti
art. 1. Animæ rationali competit uniri corpori,
quia est imperfecta, & in potentia existens in
genere intellectualium substantiarum, non ha-
bens in sui natura plenitudinem scientiæ, sed ac-
quirens eam per sensus corporeos à sensibilibus
rebus: in quocunque autem genere invenitur al-
iquid imperfectum, oportet præexistere ali-
quid perfectum: tum quia imperfectiora sunt
propter perfectiora: tum etiam quia natura non
est magis sollicita de imperfecto, quàm de per-
fecto, sed potius è contra, ut ait Cajeranus in
commentario illius articuli: Ergo oportet quod
ante animas humanas, quæ intelligunt accipien-
do à phantasmatis, sint aliqua intellectuales
substantiæ, non accipientes cognitionem à sen-
sibilibus, & per consequens omnino à corpori-
bus separata.

Has rationes D. Thomæ, tanquam minùs ef-
ficaces, prætermittit Vazquez hic disp. 178. cap.
4. & Angelos esse incorporeos probat, tum ex
magna velocitate quâ moventur: nam Job 1. di-
xit Sathan: *Circuivi terram, & perambulavi eam:*
tum ex eo quòd intrant in humana corpora, &
ea penetrant sine divisione: quod non possent fa-
cere, si essent corporei.

Verum hic Author aurum & margaritas re-
quirit, ut vitrum & festucas colligat: istæ enim
rationes nullius momenti sunt, quia corpora,
etiam maxima, ingenti velocitate moveri pos-
sunt, ut patet in corporibus cælestibus: Nam ut
Astrologi notant, stellæ quæ sunt in circulo ma-
jori firmamenti, tantâ celeritate volvuntur, ut
in minuto horæ pertranseant plusquam septin-
genta millia leucarum, quod est plusquam cen-
ties circuire totam terram in minuto horæ.
Quòd verò Angeli intrent in corpora, dici po-
test id procedere à subtilitate suorum corpo-
rum: sicut aer intrat per poros: vel quia ita
subtiliter possunt dividere corpus, ut ad illud in-
trent, licet non sentiantur. Unde rationes illæ
non probant Angelos carere omni corpore, sed
solum crassiori & densiori, ideoque nullæ sunt.

§. III.

Brevi responsio ad ea quæ pro Angelorum corpo-
ritate adduci solent.

Contra præcedentem conclusionem in pri-
mis opponi solet Concilium Nicanum se-
cundum actione 5. columnâ 5. ubi approbare vi-
detur sententiam Joannis Episcopi Thessaloni-
censis, asserentis Angelos ideo posse depingi,
quòd sint corporei, & quia apparuerunt homi-
nibus in forma corporea.

Respon-

- 11 Respondeo Concilium approbasse tantum conclusionem, scilicet Angelos posse depingi, & illam secundam ipsius rationem, quia hominibus apparuerunt in specie corporea: non verò primam illam, quòd sint corporei. Patet id, tum quia Concilium hoc tantum approbavit, quod ex Epistola Joannis Thessalonicensis retulerat Tarasius Patriarcha, qui Concilio præerat. Tarasius verò ea tantum quæ diximus proposuit Concilio approbanda: tum etiam quia alias Concilium duo contradictoria protulisset: cum in illo actione 4. referatur & approbetur sententia Athanasij, asserentis Angelos esse incorporeos: & sancti Angeli, *incorporei*, id est incorporei, appellentur. Imò ibidem hæc professio fidei continetur: *Veneramus imagines Sanctorum, & incorporum Angelorum, qui tanquam homines figurâ humanâ iussu apparuerunt.*
- 12 Obijciunt secundo: Sapè Angeli in Scriptura visi sunt oculis corporeis hominum, & in figura humana Patribus & Prophetis apparuerunt; ab Abraham convivio excepti sunt; cum Angelo per totam noctem luctatus est Jacob; Tobiam in itinere comitatus est Raphael, à duobus Angelis Loth è Sodoma eiectus est: Angelos per scalam gradus ascendentes & descendentes vidit Jacob: similia narrantur Gen. 18. 19. 28. 32. & in libro Tobie: Atqui hæc non videntur potuisse convenire Angelis, seu ab illis præstari, nisi essent corporei: Ergo non sunt omnino spirituales & incorporei.
- 13 Respondeo negando Minorem: licet enim Angeli sint omnino spirituales, nec ulla habeant corpora naturaliter sibi unita, possunt tamen ex aere, vel ex alia materia tenui & subtili, formare corpora, & illa movere localiter, ac in eis se præbere visibiles, & cum hominibus loqui & conversari: quamvis in corporibus illis assumptis opera vitæ corporeæ Exercere nequeant, ut disputatione sequenti patebit.
- Tertio obijciunt: Aliqui Angeli dicuntur in Scriptura genuisse homines: At hoc non possent, nisi essent corporei: Ergo idem quòd prius. Minor videtur certa, Major verò probatur ex illo Gen. 6. *Videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchra, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant. Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Postquam ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illaque genuerunt &c.* Ubi versio Septuaginta habet: *Ingressi sunt Angeli Dei ad filias hominum.* Unde Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Philo Judæus, Lactantius, & alij quos refert Pererius disp. 1. in versum 6. cap. 6. Genesis, existimaverunt primum peccatum Angelorum fuisse impuram illam commixtionem cum filiabus hominum, & Angelos feminarum pulchritudine illectos, eas adamasse, & ex concubitu cum ipsis, gigantes procreasse. Hinc Tertullianus in libro de velandis virginibus cap. 7. ad Angelos refert illud quod dicit Apostolus 1. ad Corinth 11. mulieres in Ecclesia debere velari, *propter Angelos Dei*: ne scilicet earum pulchritudo illecebra sit Angelis ad eas libidinosè amandas. Unde addit: *Deber ergo adumbrari facies tam periculosa, quæ usque ad cælum scandala jaculat a est Eidem sententiæ favere videtur Ambrosius lib. 1. de Virginibus, aliquantulum à fine, ubi alloquens Virgines, sic ait: Nec mirum si pro vobis Angeli militent, quæ Angelorum moribus militatis: meretur eorum presidium castitas virginalis, quorum vitam meretur; & quid pluribus exequar laudem castitatis? Castitas enim Angelos secit:*

A *qui enim eam servavit, Angelus est: qui perdidit, diabolus.*

Respondeo primò negando Majorem: ad cuius iusprobationem dico, in vulgata editione, quæ est conformis hebraico, non legi, *Angeli Dei*, sed *filij Dei*: nomine autem filiorum Dei, convenientissimè intelliguntur filij Seth, qui soli erant cultores veri Dei, & acceperunt uxores ex femine Cain, quæ dicuntur filia hominum, quia imitata mores parentum suorum, rebus terrenis erant addictæ, sicut earum progenitores. Vel nomine *filiorum Dei*, ibi intelliguntur homines staturâ proceri: ita enim Scriptura altissimos montes & arbores vocat, *montes Dei, & cedros Dei.*

B Vel denique intelliguntur filij Magnatum, iuxta hebræum *Heloin*, quod nobilibus & iudicibus tribuitur, Exodi 7. versu 1. & Psal. 81. versu 1. Ex his filiis Magnatum nati sunt viri potentes, famosi à sæculo, ut habetur in textu citato. Ita Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, & alij SS. Patres, quos sequitur D. Thomas quæst. sequenti art. 3. ad 6.

Ratio etiam huic interpretationi favet: nam ibidem versu 5. dicitur diluvium esse à Deo immissum, propter detestanda hominum peccata: & asseritur præcipuum inter hæc peccata fuisse nefariam illam commixtionem filiorum Dei cum filiabus hominum: Ergo quando ibidem dicitur: *ingressi sunt filij Dei ad filias hominum*, id est hominibus, non verò de Angelis, intelligendum est.

Addo id non posse verificari (quòd scilicet hoc peccatum Angeli primò lapsi fuerint) nec de primo ipsoform lapsu: quia multis sæculis ante illam commixtionem filiorum Dei cum filiabus hominum, quæ contigit paulò ante diluvium, Angeli jam lapsi erant: eorum enim princeps, non multò post creationem mundi, primos parentes sub figura serpentis deceptus, ut dicitur Sapient. 2. nec de Angeli jam lapsis: quia Angeli post lapsum in peccatum, non vocantur amplius *filij Dei*, sed *imundi spiritus*.

Si quis autem sequi velit versionem Septuaginta, in qua legitur: *Videntes Angeli Dei filias hominum* & c. dicere poterit, viros sanctos in Scriptura plerumque angelos Dei appellari, ut annotavit Ambrosius in libro de Noè cap. 4. & dicit Augustinus 1. de civit. cap. 23. probatque ex Matth. 11. ubi Joannes, iuxta Prophetiam Malachie, *Angelus* appellatur. Et Deuter. 32. ubi vulgata editio habet: *Constituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Israel*, Septuaginta loquuntur: *iuxta numerum Angelorum Dei*. Quia ergo filij Seth erant iusti, & veri Dei cultores (quavis postea habitando cum filiabus Cain, prævaricatores facti fuerint) *filij Dei*, vel *Angeli Dei*, appellantur. Unde ad locum Apostoli, à Tertulliano supra allegatum, dicendum est, quòd quando Apostolus præcipit mulieres velari in Ecclesia, propter Angelos Dei, per Angelos (ut ait Divus Thomas) intelligit sacerdotes, qui in Scriptura *Angeli Dei* appellantur, quia ejus nuntij seu ministri sunt, ut patet ex illo Malachia 2. *Læta sacerdotis custodiunt scientiam, quoniam Angelus Domini exercituum est*. Quando verò Ambrosius supra relatus ait: *Qui servat castitatem, Angelus est: qui perdidit, diabolus*: non loquitur de Angelo & diabolo secundum naturam, sed secundum mores: & locum intendit, illum qui castitatem servat, Angelo similem esse. Unde ibidem subdit: *Ubi integritas, ubi castitas, ubi claritas Angelorum est, illic lita virginitas.*

E

Non incongruum quisquam putet, quod Angelis
 comparatur, cum solum se Christus ipse memo-
 ratur, dicens: Ego flos campi, & lilium convallium.
 Et sicut in caelestibus paradijs Angeli sicut
 & ceteri dormiunt virgines lilia erunt. E contra im-
 mundus spiritus in Scriptura appellatur, & in locis humen-
 tibus & aquosis (quibus molles & coenosa vo-
 catur) significatur habitare dicitur, ut
 Gloffa annotavit in hac verba Job cap. 40. *Sub
 Gloffa dormit Behemot (Dæmonis figura) in secre-
 tis calami, & in locis humentibus.*

Quarto obijciunt: Res corporeæ non possunt
 agere in spiritibus. Sed aliqua res corporeæ agunt
 in Angelos. Ergo illi non sunt puri spiritus, sed
 habent aliqua corpora naturaliter sibi unita.
 Major videtur certa, Minor verò probatur va-
 rias exemplis in Scriptura contentis. In primis
 Angelus mali in inferno torquentur, & alli-
 gantur igne corporeo, ut constat ex illo Matth.
 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui
 parati estis Diabolo & Angelis ejus.* Item aliquibus
 rebus corporeis fugantur Dæmones: nam
 Tobias 6. dixit Raphaël ad Tobiam: *Si particu-
 lam cordis ejus (scilicet pisces fumus ejus extricat
 ante genus demoniorum, sive à viro, sive à muliere.
 Et 1. Regum 16. ad melodiam citharæ David,
 spiritus malus recedebat à Saul: Ergo aliqua res
 corporeæ agunt in Angelos.*

Respondeo quòd licet res corporeæ non pos-
 sint agere in spiritibus, virtute propria, possunt
 tamen à Deo assumi ut instrumenta, & elevari
 ad contingendum contactu virtutis spirituale
 subiectum; ut patet in aqua Baptismi, quæ ele-
 vatur à Deo ad producendam gratiam in anima
 peccati. Cur ergo similiter spiritus, ab igne cor-
 poreo, ut dicitur virtutis & operationis instru-
 mento, torqueri, detineri, & alligari non pote-
 runt? *Cur (inquit Augustinus) non dicamus,
 quoniam miris, veris tamen modis, etiam spiritus in-
 corporeos posse pati corporalis ignis affici, si spiritus
 humanum, etiam ipsi profecto incorporei, & nunc po-
 terunt includi corporalis membris, & tunc pote-
 runt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari?
 Adhærent ergo spiritus Dæmonum, imò spiritus Dæ-
 mones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciantur: non
 ut ignes ipsi, quibus adhærent, eorum juncturæ inspi-
 rantur, & animalia fiant, quæ consent spiritui &
 corpore, sed ut dixi, miris & ineffabilibus modis ad-
 hærentes, accipientes ex ignibus pœnam, non dantes igni
 vitam.*

Ad do quòd si hoc argumentum valeret, pro-
 baret etiam, quòd anima humana non esset sub-
 stantia spiritualis: quia quando separata est,
 igne inferni aut purgatorii cruciatur ac detine-
 tur. Unde egregie Tertullianus de anima divi-
 nis epulonis loquens ait: *Dolet apud inferos anima
 corpusculam, & punitur in flamma, & cruciatur in
 lingua, & de dignis anime felicitioris, implorat auxi-
 lium oris.*

Ad do secundam instantiam similiter dicen-
 dum est, dæmones fugari rebus corporeis, vel
 phisice, ut ab instrumentis divinæ virtutis, vel
 moraliter, quatenus illæ sunt institutæ à Deo ad
 aliquid sacrum significandum. Unde incensio
 illa jecoris piscis apud Tobiam, non fugavit
 Dæmonem vi sua corporeâ, sed virtute divinâ,
 & propter mysterium quòd significabat: per il-
 lam enim figurabatur fervor orationis Tobie,
 & sacre conjugis ejus, vel mors Christi Domini,
 Tom. II.

A in cruce charitate consumpti: cuius virtute om-
 nia fugantur aut ligantur Dæmonia, ut docent
 Augustinus & alii Patres apud Serrarium quælibet
 3. in cap. 8. Tobie. Unde ibidem dicitur, quòd
 quando Tobias protulit partem jecoris, posuit-
 que eam super carbones vivos, Tunc Raphaël An-
 gelus apprehendit Dæmonium, & reliquit illud in de-
 sero superioris Ægypti.

Ad illud quòd additur de musica David, re-
 sponderetur quòd spiritus ille malus, canente Da-
 vid, & pulsante citharam, recedebat virtute di-
 vinâ, vel propter hymnos illos & psalmos quos
 canebat David, qui erant verba sacra, ad quo-
 rum deprecationem virtus divina fugabat Dæ-
 mones. Vel dicendum quòd musica illa concu-
 rebat indirectè ad hunc effectum, mitigando tri-
 stitiam Regis, & temperando humorem melan-
 cholicum, quo mediante Dæmon illum vexabat;
 aut excitando animam ejus ad divinorum
 & celestium contemplationem. Id enim virtute
 musicæ fieri posse; & propter hoc ab Ecclesia
 institutum esse, quòd in omni cultu divino ali-
 quid consonantiæ musicæ adhibeatur, ut videli-
 cet animus hominis excitetur ad Deum, docet
 S. Thomas super Psalmum 32. explicans illum
 versum: *Constitemini Domino in cithara.*

Ad do quòd lyra illa Davidis erat figura
 Christi in cruce pendentis: sicut enim in cithara
 chordæ, sic membra Christi super lignum crucis
 tendebantur, ut annotavit Augustinus, qui idcir-
 co Christum cruci affixum, *Misericordie lyræ*
 appellat; & docet per memoriam passionis ejus
 omnia fugari Dæmonia: unde lyra illa Davidi-
 ca, non solum ratione harmoniæ, sed etiam rati-
 one figuræ seu mysterii, virtutem habebat ex-
 pellendi spiritum malum è corpore Saul.

Objicit ultimò Cajetanus, ubi supra: Omnes
 gradus viventium corporeorum esse conceden-
 dos, utpotè necessarios ad perfectionem & pul-
 chritudinem universi: Ergo sicut dantur vege-
 tantia sine sensu, & sentientia sine motu pro-
 gressivo, sic dæmi debent intelligentiæ sine sensu,
 cum solo motu progressivo, quales erunt An-
 geli præditi corporibus æreis: Ergo tales con-
 cedendi sunt.

Sed negatur Consequentia: Licet enim ad
 perfectionem universi requiratur ut in eo sint
 omnes gradus essendi possibiles, qui sunt tan-
 tum tres, scilicet esse, vivere, & intelligere, ut
 disputatione præcedenti ostendimus; non tam-
 en ut in eo sint omnes modi habendi tales
 gradus, ut ibidem declaravimus: intelligere
 autem sine sensu, cum solo motu progressivo,
 non constituit speciale gradum, sed tantum
 est quidam specialis modus habendi gradum
 intellectualem.

§. IV.

Corollarium ex dictis.

EX dictis colliges contra Alensem, D. Bona-
 venturam, & Richardum, Angelos non
 componi ex materia spirituali, quæ quantitati
 subiecta non sit. Ratio est, quia materia, quacun-
 que illa sit, recipiendo formam, illam contrahit
 & limitat ad esse individuale: substantia autem
 purè intellectualis (ut supra dicebamus) nata
 est recipere formas intelligibiles, cum quadam
 amplitudine & universalitate, & ut abstractas à
 conditionibus individuantibus; subindeque ma-
 teriam cujuscumque rationis excludit, etiam
 spiritualementem.

R r

Addo

Adde quod implicat dari materiam purè spirituale. Nam ut dicitur S. Thomas opusc. 15. cap. 7. repugnat dari materiam, quæ ex se non sit pura potentia in ratione substantiæ, per exclusionem saltem omnis actus & perfectionis formalis; Sed materia purè spiritualis nequit esse pura potentia in ratione substantiæ: Ergo nec habere veram rationem materiæ. Major patet, Minor probatur. Materia spiritualis, si daretur, ex vi sui spiritualitatis, non solum supra materiam corporealem, sed etiam supra formas corporeas elevaretur; esset enim ordinis superioris ad illas: Ergo cum forma corporea sit actus & non pura potentia, materia spiritualis illam excedens esset etiam actus; imò magis haberet de actu, quam qualibet forma corporea: Atqui (subsumo) entitas actualior quilibet formâ corporeâ, nequit habere rationem puræ potentiæ, ut patet: Ergo materia purè spiritualis, nequit esse pura potentia, in ratione substantiæ.

25 Objicies primò: Augustinus 12. confess. dicit quod Deus fecit materiam communem visibilibus & invisibilibus: Invisibilia autem sunt substantiæ spirituales: Ergo substantiæ spirituales habent materiam: Non corpoream: Ergo spiritualem.

Respondeo ex D. Thoma quæst. unicâ de spiritualibus creaturis, art. 1. ad 4. D. Augustinum nomine materiæ visibilibus & invisibilibus, non intelligere materiam primam, sed informitatem, sive potentialitatem quandam, proportionaliter communem materiæ corporeæ & substantiæ spirituali; quatenus scilicet materia prima caret omni specie seu actu, Angelus verò prius est creatus quam converteretur ad Verbum, à quo illuminatur, atque aded in potentia intelligibili fuit productus.

27 Objicies secundò: Ubique reperitur aliqua forma, ibi debet reperiri materia illi proportionata, juxta commune illud axioma, actus & potentia sunt ejusdem generis: Sed in substantiis spiritualibus reperitur aliqua forma spiritualis & incorporea: Ergo etiam intra illud genus dari debet materia spiritualis.

Respondeo illud axioma solum verificari de actu receptibili, & dependente à materia, non autem de irreceptibili & independente à materia, qualis est substantia Angeli.

28 Objicies tertio: Si substantia Angeli esset omnis compositionis substantialis expertis, esset omnino simplex: Sed hoc non est dicendum, cum simplicitas sit attributum soli Deo conveniens: Ergo nec illud.

Sed negatur sequela Majoris: quia summæ simplicitati non solum repugnat componi, sed etiam componere: licet autem in essentia Angeli nulla sit realis compositio, ipsa tamen cum existentia Angelum componit: existentia enim in omnibus rebus creatis, tam spiritualibus, quam corporeis, realiter distinguitur ab essentia, & per consequens realem cum ea compositionem facit, ut docet D. Thomas 2. contra Gent. cap. 52. & 53. & hic art. 2. ad 3. ubi ait: Licet in Angelo non sit compositio forme & materie, est tamen in eo actus & potentia: quod quidem manifestum potest esse ex consideratione rerum materialium, in quibus invenitur duplex compositio. Prima quidem forme & materie, ex quibus constituitur aliqua natura: natura autem sic composita, non est suum esse, sed esse est actus ejus.

29 Objicies ultimò: Compositio ex genere &

A differentia supponit compositionem ex materia & forma; cum genus sumatur à materia, & differentia à forma, ut variis in locis docet Aristoteles: Sed substantia Angeli, cum sit finita, & terminis essentia terminata, ex genere & differentia componitur: Ergo illa pariter constat ex materia & forma.

Respondeo Majorem veram esse in substantiis materialibus, non verò in spiritualibus. Nam ut ait D. Thomas hic art. 2. ad 1. In rebus materialibus aliud est quod determinat ad speciem generalem, scilicet forma, & aliud quod determinat, scilicet materia: unde ab alio sumitur genus, & ab alio differentia. Sed in rebus immaterialibus non est aliud determinans & determinatum, sed unaqueque earum secundum seipsam tenet determinatum eundem in entibus; & ideo genus & differentia in eis non accipitur secundum aliud & aliud, sed secundum unum & idem, que tamen differunt secundum considerationem nostram: inquantum enim intellectus noster considerat illam rem ut indeterminatam, accipitur in eis ratio generis, inquantum verò considerat ut determinatam, accipitur ratio differentia. Licet ergo in substantiis materialibus genus desumatur à materia, tanquam à prima radice, & differentia à forma: in spiritualibus tamen non est aliud principium generis & differentia, quam ipsa essentia, ut habet rationem determinabilis & determinativi, sive prout magis distat ab existentia, aut appropinquat ad ipsam, ut explicite solent nostri Thomistæ in Logica.

ARTICULUS II.

An multitudo Angelorum, numerum specierum materialium, & naturæ humanæ individuorum, excedat?

§. I.

Præmittuntur quæ apud omnes sunt certa.

D **T**Ria ut certa supponimus, & aliud verissimum in controversiam. In primis certum est maximam ac proferus stupendam esse Angelorum multitudinem: Dei enim, summi Principis & potentissimi Imperatoris numerosam familiam, & copiosum exercitum esse docet; juxta illud Proverb. 14. In multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia Principis. Unde Daniël. 7. dicitur: Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Et Joannes in Apocalypsi ait: Et erat numerus eorum, quos non computavit, & non potest computare, quibus verbis innumerabilis multitudo significatur, quam Latinus interpres ita expressit: Et erat numerus eorum millia millium: sic enim incertus numerus & propemodum infinitus exprimitur. Similiter Psal. 67. Propheta ait: Carrus Dei decem millibus multiplex. Ubi Hebraica vox מרובות quæ cum Chaldaica Paraphrastes, in plerisque Hebraeorum, ita intelligunt, ut Angelos significet: Vulgata versio multiplicem, scilicet Angelorum numerum, significare intellexit & expressit. Demum Job 25. dicitur: Nunquid est numerus militum ejus? Ubi militum nomine intelliguntur celestium virtutum exercitus, ut exponit D. Greg. 17. Moral. c. 9. subdit: In cognitione humane rationis, supernorum spirituum numerus non est: quæ quantà sit illa frequentia invisibilis exercitus, nescit.